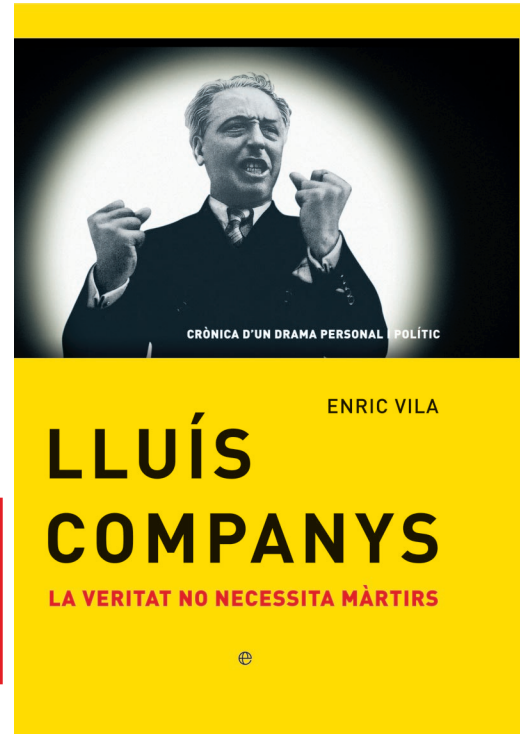

El fantasma de Companys

El col·laborador regular de *Benzina* **Enric Vila** publica a l'Esfera dels Llibres un estudi sobre la figura de Lluís Companys. Avancem un extracte de l'epíleg d'aquesta obra, un text dur que presumiblement aixecarà polèmica per la duresa amb què tracta el llegat polític del president de la Generalitat afusellat.

Escric aquest epíleg, bàsicament, per curar-me en salut de la mala llet dels puritans –aquesta mala llet inefable, silenciosa. Als puritans se'ls coneix perquè fins i tot quan fan examen de consciència es pinten mil vegades millors que no són. És per això que les seves reaccions són temibles i les seves crítiques tan difícils de combatre. Si un mentider s'enxampa abans que un coix, un purità és molt més dur de pelar perquè, davant les coses de la vida, reacciona amb el radicalisme del cínic però des de l'altre extrem, o sigui que, fins i tot quan fa mal, el fa de bona fe.

(...)

Cap historiador, escriptor o intel·lectual catalanista no ha gosat, fins ara, jutjar Companys severament. Tot el mal, o gairebé tot el mal que va fer, el va fer de bona fe. Ni tan sols el lector més crític podrà dir que aquest llibre li ha negat aquesta virtut: la bona fe.

Ha quedat clar que de bona fe va flirtejar amb el lerroixisme, que de bona fe va fer desgraciada la seva primera dona, que de bona fe va descuidar l'educació dels fills, que de bona fe es va arruïnar, que de bona fe incre-

pava Carrasco i Formiguera perquè cridés ¡Viva España!, que de bona fe es va entrevistar amb Primo de Rivera, que de bona fe va intentar aturar la República catalana de Macià, que de bona fe va anar al Sis d'Octubre, que de bona fe va deixar que matessin Badia, que de bona fe va pactar amb els revolucionaris anarquistes, que de bona fe va pactar amb els comunistes per fer fora els anarquistes, que de bona fe no va dimitir quan tothom li ho demanava i que de bona fe es va exposar a ser detingut per la Gestapo.

També de bona fe va dir, quan ja era tard, que «els catalans no podem actuar mai més com a figuretes del retaule espanyol ni en les comèdies ni en les tragèdies». I fins i tot és segur que va ser de bona fe que, en el testament, va oferir a Carme Ballester el consol d'una família, la seva, que en realitat no volia saber res d'ella i que se'n va desentendre quan va quedar vídua. I per descomptat que de bona fe va anar al patíbul a morir «per Catalunya».

Sóc despietat? Si ho sóc –i espero que sí–, que consti que no vull ser-ho amb el Companys-persona. Jo vaig, aquest llibre ha intentat anar, contra el Companys-mite i els seus glorificadors, contra els qui fan i han fet de Catalunya una botiga de llagrimetes.

El Companys-persona, amb les seves virtuts i defectes, va morir l'octubre de 1940. La seva vida, personal i pública, va ser un fracàs però molta gent aposta i fracassa i no passa res: la vida és un joc. Descansi en pau. Però que descansi, d'una vegada. Perquè amb la seva mort, el president màrtir ens va deixar un fantasma; potser per enllestir aquest camí cap a la glòria que ell no havia rematat en vida, no ho sé. Però és contra aquest fantasma i tot el que representa de misèria nacional que ha volgut anar aquest llibre. Al capdavant, com deia Gaziell, és Catalunya que ha de fer carrera gràcies a Companys i no Companys gràcies a Catalunya.

(...)

Si una figura històrica no serveix per dissecar-la, masegar-la i posar-la del dret i del revés, de què serveix? La història d'aquest país sembla una vitrina de figuretes de Lladró: *Se mira pero no se toca*. Com esperen crear adhesions així, els guardians del museu? (...) Però, ah! Qui puja al carro de la història es desdobra. (...) Descansi en pau el cos mortal de Companys però no la seva figura immortal. Tractar Companys com la tieta que acabem d'enterrar, que sens dubte també era molt bona persona, una santa senyora, encara que després en veu baixa diguem pestes, no és seriós. Aquesta caritat de pa sucat amb oli amb què les societats puritanes es treuen de sobre tot allò que no tenen valor d'afrontar, aquest enervant pobret-pobret, tan nostrat, ha fet molt mal al país. L'ha convertit en una realitat minusvàlida i moribunda, i ha fet dels catalans el principal enemic de Catalunya.

A les seves memòries, Claudi Ametlla diu: «Per a jutjar Lluís Companys en relació al Sis d'Octubre i a tota la seva vida desconcertant, cal tenir en compte, prèviament, uns dolorosos antecedents psicopatològics de la família». El lector espera ser informat, però sense més explicació l'autor passa a fer una anàlisi purament política dels fets.

És una de les moltes referències –totes vagues i dites amb la boca petita– que es poden trobar sobre, diguem-ne, la «vida privada» del president màrtir. Jesús Pabón diu que era ciclotímic; Amadeu Hurtado insinua que tenia un caràcter bipolar; Alejandro Lerroux, que va arribar a la Segona República bevent massa; Indalecio Prieto li diu «malalt». Se sap que va haver de fer cures de repòs per depressió, que la relació amb la família del Tarròs i la seva primera dona van ser molt difícils, se sap que l'any dels Fets d'Octubre se li va morir un germà, es va enamorar com un foll i va haver d'ingressar el seu fill per una esquizofrènia de components hereditaris; l'acusació de personalitat histèrica també surt sovint, especialment arran de les seves sortides de si durant la guerra. Malgrat tot, la majoria d'historiadors expliquen la seva política prescindint d'aquesta «vida privada», com si no tingués gens o gaire importància.

Durant la redacció del llibre sovint m'he preguntat fins a quin punt Companys estava mentalment capacitat per dirigir un país. Cap historiadore s'ha fet aquesta pregunta i els testimonis que l'haurien pogut respondre o matisar aportant nova informació al respecte, han anat morint. D'aquesta manca de dades, el llibre se n'ha ressentit. Més facilitats per trobar detalls sobre la seva vida privada m'haurien ajudat molt en la construcció del personatge; una biografia de Companys s'hauria pogut fer molt millor fa vint anys.

D'altra banda, construir el personatge, donar sentit als fets, potser és feina de l'escriptor, però acumular dades i exposar-les de la millor manera possible, científica, si es vol, és feina dels historiadors. I aquest és un altre problema del país: els historiadors catalans tendeixen a treballar prescindint de les vides privades dels actors històrics, com si fossin ninots mecànics, sense cor ni sang a les venes. De Napoleó, [en canvi], ho sabem tot; fins aquella epístola que va enviar a la dona venint d'una campanya militar: «Vinc d'aquí a tres dies, no et rentis el cony»; li agradaven les aromes fortes.

(...)

Si [Companys] va buscar la mort, màrtir hem de fer la seva vídua que va haver de carregar tota la vida, sola, amb un fillol malalt i el record d'una experiència traumatitzant. I si no va buscar la detenció, com s'ha de creure, i senzillament es va trobar atrapat, el seu cas no és més dramàtic que el de Joan Comorera, el líder del PSUC, que es va podrir en una presó franquista delatada pels seus coreligionaris espanyols: Santiago Carrillo i companyia. Això per no parlar de Carrasco i Formiguera que, en la dialèctica catalanisme-espanyolisme, sempre va estar al mateix bàndol. O de l'infamós Pere Rahola, una altra víctima il·lustre de la brutalitat amb què Castilla es va aplicar a dominar Espanya. O de Joan Peiró.

Companys era el president de la Generalitat i va morir dignament, d'acord. També Rahola i molts altres, de tots dos bàndols, van morir dignament tenint molt menys a guanyar, si s'em permet l'atreviment. I no oblidem l'horror d'afrontar un piquet d'afusellament. Però recordem que, esvaïda l'esperança de viure, Companys hi guanyava molt aguantant el tipus i, en canvi, perdent-lo acabava de tirar per la borda la carrera política per la qual ho havia sacrificat tot –hi insisteixo: tot– a la vida. Tenia un consol que altres no tenien i, en el testament, ell mateix ho esmenta amb la seva habitual prosopopeia i costum de solucionar-ho tot amb paraules boniques. Trobo, doncs, que la mort de Companys no és suficient per santificar-lo, sobretot si això ha d'impedir analitzar a fons la seva vida i actuació política, que resultaria més exemplar i allçonadora pels qui encara estimen el país vista sense les enlluernadores garlandes de la glòria.

Dic santificar-lo expressament perquè és literalment el que fan biografies com les de Josep Maria Poblet, Josep Maria Lledó, Àngel Ossorio o Domènec de Bellmunt, i semblen encara pretendre alguns.

L'historiador que més i millor ha treballat fins ara la seva figura em va penjar el telèfon quan li vaig preguntar per què Companys havia fet una declaració de divorci tan dura contra la seva primera dona. L'historiador Enric Ucelay Da Cal, aquest sí que el puc citar, després de llegir l'esborrany del llibre em va mirar amb aquests ulls de criatura que té i em va dir greument: «Fes bé la promoció del llibre perquè abans de discutir-te res, tractaran de fer-te el buit». (...) I, per acabar, un periodista especialitzat en història, que valoro molt, davant dels meus dubtes sobre si Companys estava en condicions psicològiques de presidir un país, i havent donat les referències esmentades uns paràgrafs enrere, em va respondre amb un *e-mail* molt ben escrit i argumentat i una mica paternalista:

Benvolgut Enric,

La personalitat de Lluís Companys és un tema sovint tractat en la historiografia. No és, ni molt menys, un misteri en l'àmbit científic i acadèmic, sí en el periodístic, on sembla que es trepitgen o quan es toquen determinats temes.

A les societats europees, en general, acostumem a separar els àmbits privats i públics de la vida dels nostres polítics. I dins dels àmbits privats situem les seves relacions amoroses, els seus vicis o fins i tot trets estrambòtics del seu caràcter, sempre i quan [sic] no envaeixin els àmbits de l'actuació pública. Quan fem una mirada al passat podem permetre'ns investigar l'esfera privada, perquè el que volem és entendre al màxim el personatge. El que no podem fer, al meu entendre, és carregar-nos l'anàlisi política de l'actuació d'una persona atenent només a la seva personalitat. Jaume I era un faldiller i aquest fet no varia la transcendència política de la seva vida. Mossèn Cinto es va tornar radicalment místic i això no varia la qualitat literària de la seva obra. Ramon Llull va abandonar la dona i els fills a la seva sort per a dedicar-se a escriure i no per això el deixem de considerar el més gran autor català medieval.

No entraré ara a resumir la vida de Companys, però en la seva actuació com a president és obvi que comet un error polític (com a mínim, en la valoració dels fets) durant els fets d'octubre. I s'ha acabat. En la resta d'actuacions podem discrepar tant com vulguem, tant en qüestions polítiques com personals, però no es pot extreure de la seva actuació cap deducció respecte de la seva presumpta incapacitat. No em sembla lícit ni honest intel·lectualment insinuar que estava mentalment discapacitat per a ser president de Catalunya. És lícit afirmar-ho amb proves, però la insinuació sense fonaments l'hauríem de deixar per al pamflet, però no pas per a la Universitat.

Reconec que la pregunta de si estava capacitada per governar porta una mica de picant per provocar, però el paràgraf esmentat no em sembla de pamflet.

A les respectives memòries, tant Hurtado com Ametlla diuen ben clarament que tota l'actuació política de Companys s'ha de veure a través de la seva personalitat –per dir-ho amb una barreja de paraules seves, una personalitat que anava de l'eufòria a la depressió; de l'egolatria i la vanitat agressiva a la humilitat i el fatalisme desafortat. I, han llegit el conte d'Alphonse Daudet, *La partie de billard*? Doncs, al seu dietari, l'historiador Ferran Soldevila, sempre tan prudent i ponderat, compara Companys amb el mariscal oligofrènic i fora de la realitat que el protagonitza. L'acusació, feta a un president en temps de guerra, en qualsevol país normal no se la prendrien de broma. (...) No és l'única referència despietada que Soldevila dedica a Companys al seu dietari. Hi ha un moment que diu: «Callat guanya, quan parla és decebedor». Però després de l'afusellament, com explico al llibre, escriu: «Ja mai més podrem dir-ne mal: l'han fet un màrtir, un sant». Hurtado també: «Els judicis que es puguin fer de la figura de Companys hauran de subordinar-se sempre a la consideració del seu martiri». I Ametlla afegeix una posdata justificativa, dient si fa no fa el mateix, sota el duríssim retrat que li fa a les memòries.

(...)

Quan penso en l'experiència que per a mi ha estat documentar-me per escriure aquesta biografia només se m'acut una paraula: estafa. Davant la història de Catalunya m'he sentit força estafat i, ara, quan la televisió passa documentals sobre Companys o la seva època, només sé riure. L'humor és l'única manera seriosa de prendre's un fantasma. Que un llicenciat d'Història Contemporània, com és el meu cas, catalanista i de família catalanista, quedi amb cara de lluç en aprofundir en la història del seu país és una humiliació que només es pot respondre amb la hilaritat.

Descobrir el fort component espanyolista del Sis d'Octubre, fet en nom de Catalunya, però paradigma d'allò que se'n diu ser cornut i pagar el beure; descobrir que la frivolitat, el caïnisme i el baix nivell de la classe política catalana ve de molt lluny; descobrir el dring feixista de l'anarquisme radical (...); descobrir que l'ERC d'abans de la guerra era molt menys catalanista que l'actual i que, en tot cas, tenia moltes més coses en comú amb el famós tripartit (suma de PSC, ERC i ICV); descobrir que els revolucionaris de 1936 van assassinar més civils catalanistes que falangistes; descobrir que l'experiència de la Guerra Civil fins va portar Cambó a finançar el grup dels *Quaderns de l'exili*, que reivindicava la necessitat d'un exèrcit català per defensar una futura autonomia de l'assimilisme castellà; descobrir la increïble baixada de to política i cultural que va significar l'adveniment de la República; descobrir les *Memòries polítiques* de Puig i Ferrer i arribar a comprendre les seves postures; descobrir que Dencàs i Badia no eren els més dolents de la pel·lícula, sinó els més il·lusos, i que d'Estat Català, tan acusat de feixistoide, van sortir les posicions més gene-

roses i dignes en defensa de la democràcia durant la guerra; descobrir tot això, i el pensament d'Azaña, el suposat «amigo de Cataluña», i de Negrín, que com a bon espanyol preferia un estat feixista que una Catalunya independent, va ser un xoc considerable.

Passat l'estat de xoc, quina és la conclusió? Que tenim exactament allò que ens mereixem i que fins els quaranta anys de franquisme ens mereixíem: els catalans, per no haver sabut estimar el que era nostre, i els castellans per insistir a mantenir el monopoli d'Espanya sense tenir prou autoritat moral per fer-ho sense recórrer a la brutalitat.

(...)

L'autèntic 1714 va ser el 19 i 20 de juliol de 1936. De tot el que es va perdre allà, sí que probablement no ens en refarem mai. N'hi ha prou d'escoltar el català vellutat, afrancesat dels vells, aquest català que els joves només sabem imitar posant els llavis en forma de cul de gallina, per adonar-se que la llengua és només la punta de l'iceberg d'una cultura, d'un caràcter, d'una manera d'estar en el món testada per segles d'experiència, i que és això el que primer els revolucionaris, després el franquisme i, finalment, l'antidolorisme hipòcrita i purità dels catalans ha anat destruint els últims setanta anys. (...) El juliol de 1936, es va sentenciar a mort la Catalunya catalana.

(...)

Si seguint la lògica de Gaziell la República va ser l'enredada més gran que els catalans hem fet a l'Espanya castellana, l'hem pagada a bastament. És tan bèstia la desfeta, que costa mirar-la de cara.

Per això s'ha santificat Companys, per això se l'ha convertit en màrtir. Per no haver de mirar el passat de cara. Companys té una responsabilitat directa en aquella desfeta però no n'és l'únic, ni el màxim responsable. Les responsabilitats d'aquesta índole són col·lectives. Fer-lo sant ha servit, al meu entendre, per amagar aquestes responsabilitats col·lectives, per suavitzar l'autocrítica. Si resulta que vam posar al capdavant del país un sant i un patriota i l'espanyolisme ens el va afusellar, pobrets de nosaltres, quina culpa en tenim de tot plegat. (...) La figura de Companys serveix per explicar, fins i tot per resumir amb una imatge efectista, el paper de la repressió anticatalanista i de la xenofòbia castellana en la tragèdia catalana. Aquest és el seu gran llegat polític. Però si ens enfrontem al seu fantasma, veurem que l'origen d'aquesta tragèdia no ve només de fora, que els bàrbars també som nosaltres.

(...)

Dit tot això em sento molt més protegit dels puritans. Alguns diran que he fet literatura, o projeccions dels fets massa literàries, atribuint a Companys sentiments que no hi ha manera humana de saber si va tenir o no. D'altres potser s'agafaran a l'error d'una data, o qualsevol altre detall. Però qui m'hagi volgut entendre, m'haurà entès. El món va com va i va igual per a tothom. No n'hi ha prou de creure que tens raó. La raó la tens quan te la donen i fer-se la víctima no serveix de res. La major part del que passa no ho podem controlar, però que allò que passi sigui a fi de bé és cosa que depèn només de nosaltres. Ser català ja és prou difícil. No val la pena complicar-ho amb absurdes fugides d'estudi victimistes. En aquesta mena de fugides d'estudi hi ha l'origen de totes les tragèdies; repassin la història de la literatura. El tràgic sempre veu la palla a l'ull de l'altre. El primer signe d'intel·ligència és reconèixer les coses com són i per això és imprescindible ser honest amb un mateix; és una feina, aquesta, potser l'única, que segur que mai no aconseguiràs que et facin els altres.